

alfabede çok az tesiri olduğunu belirtiyor. Bu bölümde fonetik özellikleri inceleyen Hazai, 364-438. sayfeleri arasında morfonolojik özellikleri etraflıca, istatistik metoda (faktör analizi ve matriclere) başvurarak incelemiştir. 439-456. sayfalarda morfolojik incelemede bulunan Hazai, metindeki haliyle pluralsuffix (çoğul eki) possessiv suffix (mülkiyet eki), deklination (isim çekimi), pronomina (edat) bağlaç, optativ (dilek kipi) geçmiş zaman, geniş zaman, şimdiki zaman, gelecek zamanın kullanılmasını örneklerle açıklıyor. Türkçe tarih içinde sentaks özellikleri de hızla değişen bir dildir. XVII. yüzyıla özgü sentaks özelliklerini de metne dayanarak, son bölümde (s. 457-458) ele alıyor. Bu çalışmanın Türk tarih ve filolojisi için çok yararlı olduğu herhalde açıktır.

Türkiye’de Latince öğrenen öğrencilere hocalarının en çok tekrarladığı bir söz vardır, o da “Latince’nin sentaks bakımından Türk öğrencilere, Avrupalı öğrencilere kıyasla daha çok kolaylıklar sağladığıdır.” Bu metnin Latincesi klasik Latince değildir. Ama buna rağmen özellikle XVII. yüzyıl Türkçesi ile Latince arasındaki sentaks benzerlikleri bugünkünden daha belirgin olsa gerekir. O halde G. Hazai’nin yayınladığı Harsány’nin metni, Latince öğrenen Türk öğrencileri için de yararlı bir kaynaktır.

Dr. İLBER ORTAYLI

JOSEF MATUZ, *Das Kanzleiwesen Sultan Süleymans des Prächtigen* (Muhteşem Süleyman’ın Kaңçılıyası).

Wiesbaden 1974 Franz Steiner Verlag GMBH. VIII+172 sah. ve XVI Levha.=Freiburger Islamstudien Band V.

Osmanlı diplomatik’i üzerinde yaptığı çalışmalarla tanınan yazar burada konuyu Sultan Süleyman’ın (Kanunî) orijinal vesikalari üzerinde yoğunlaştırarak, bunlar üzerinde bazı analizler yapıyor. Eser esas itibariyle bu dönemdeki Osmanlı kaңçılıyasının yapısı ve çalışma usullerini aydınlatmağa yöneliktir.

Osmanlı kaңçılıyası ilk zamanlarındaki basit kuruluşunu çabuk terketmiş ve Kanunî devrine gelmeden yüksek bir gelişim evresine ulaşmıştır (s. 18). İki yüzyıl içinde Osmanlı emirliğinin bir imparatorluk haline gelip, İber yarımadasından Hind adalarına kadar bütün dünya ile ilişkilere geçmesi, kaңçılıyaya hizmetlerinin nicel ve nitel olarak gelişmesine neden olmuştur.

Yazar Divan-ı Hümayun üyelerini ve Divan-ı Hümayuna bağlı ofisleri sayıyor. Vardığı yargıya göre Sultan Süleyman (Kanunî) devrinde Divan-ı Hümayun ofislerinin manzumesi bir saray kaңçılıyasından çok, bir devlet dairesinin özelliklerini taşıyordu (s. 20).

Kanunî devrinde Osmanlı kaңçılıyasının en önemli memuru *Nişancıdır*. Yazar; nişancının görevleri, durumu ve dönemin nişancılarının biyografilerini verdikten sonra Divan-ı Hümayunun diğer önemli memuru *Reis’ül Küttab* hakkında bilgi veriyor (s. 33-44). Kanunî devrinde Reis’ül Küttablık en yüksek görevlerden değildi ve bu memur Divan-ı Hümayun üyesi sayılmazdı. Bu dönemde dış işlerini

yürütmek fonksiyonu da pek belirli değildi. Kanunî döneminde gelen R. K. ların biyografilerinden sonra Nişancı Kalemi (ofisi)nin yapısı personel ve görevleri naklediliyor.

Bundan sonra Defterdarların görevleri ve ofisin yapısı üzerindeki açıklamalara geçiliyor. Rumeli Defterdarı Rumeli kıtasının maliyesi ve hasları ile meşgul olur ve erkân-ı devletten (en yüksek rütbelilerden) sayılır. Yazar onun bütün imparatorluk maliyesi üzerinde birinci derecede söz sahibi olduğunu kabul ediyor (s. 58). Haleb Defterdarlığı ki (Arab vilayetlerinin maliyesi ile meşguldür) Kanunî devri sonlarında ihdas edilmiştir. Başdefterdarın makamında (ikametgâhda) kurulan ve mali mahkeme görevini gören divanın bu dönemde mevcut olduğuna dair bir delil yoktur. Defterdarlar bütün Osmanlı maliyesini yönetir ve malî meselelerle ilgili fermanların istihsaline yetkilidirler. (s. 59).

III. Bölümde Kaçlıyadadaki işlerin, vesikaların hazırlanması sürecinin ve muamelâtın üzerinde duruluyor (s. 64-120). J. Matuz incelediği vesikaları Ahidnâmeler (bir anlaşma mahiyeti olanlar) nâme (normal nota'lar) ve hükümler (herhangi bir konudaki emirler) olarak tasnif etmiştir. Bunlar Divan-ı Hümayunda Mühimme defterlerine işlenip kaydedilirdi. Bu arada bu fermanların ulaşacağı yere nasıl gönderildiği veya verileceği konusu da açıklanıyor (s. 80-89). Vesikaların saklanması konusuna ise (89-91. sahifeler) arasında değiniliyor, ilk mahzen-i evrak Yedikule'de idi. Sonra At meydanı'nda saklanmıştır. Yazar, nâme (s. 93-101) hüküm (s. 101-114) lerin diplomatik yönden analizini yapıyor. 121-152. sahifeler arasında Kanunî dönemine ait 16 adet belgenin yayını (emansasyon) ve almanca çevirisi yapılmıştır. Bu belgelerin orijinallerinin fotokopileri de ekte yer alıyor. 46 yıl süren Kanunî döneminde takriben 2300 nâme kaleme alınmıştır. Bu dönem boyunca Osmanlı merkez kaçlıyasında kaleme alınan bütün hükm ve ahidnâme gibi vesikaların sayısını ise yaklaşık olarak 70.000 civarında hesaplıyor (s. 119). Bu sadece ahkâm-ı mühimme olup, ahkâm-ı şikâyet ve maliyyeye ilişkin belgelerle sayı 150.000 e ulaşmaktadır (s. 120). Böylece nişancı ve defterdarın ofisindeki sayıları 25'i bulan sekreter yılda ortalama 3400 adet (adam başına 136 tane) yazıyı kaleme almak zorundaydılar.

Dr. İLBER ORTAYLI

JOSEF MATUZ, *Krimtatarische Urkunden im Reichsarchiv zu Kopenhagen* (Kopenhagen Kraliyet arşivindeki Kırım - Tatar vesikaları) Freiburg 1976, Klaus Schwarz Verlag, mimeograph 348 s. XXX levha=İslamkundliche Untersuchungen 37.

Josef Matuz, bu çalışmasıyla Osmanlı İmparatorluğunun imtiyazlı emirliklerinden Kırım Hanlığı'nın kaçlıyaya sistemini ve Danimarka Krallığı ile olan dış ilişkilerini aydınlatmayı amaçlıyor. Bunun için Danimarka arşivlerinde bulunan Kırım hanlarına ve Kalgay, Nureddin gibi önde gelen yöneticilere ait 27 adet vesikayı tahlil ediyor.